

А 2010

22375к

Дулат Исабеков

Жеті Желкен

Дулат Исабеков

Жеті желкен

ПЬЕСАЛАР

Дулат Исабеков

Жеті Желкен

ПЬЕСАЛАР

Алматы «Өнер» 1987

84Қаз 7—6
И 83

Исабеков Дулат

И 83 Жеті желкен: Пьесалар.— Алматы: Өнер, 1987.—
304 бет.

Жинаққа белгілі жазушы-драматург Д. Исабековтің соңғы жылдары жазылған пьесалары енгізіліп отыр. Бұл шығармалардың көпшілігі астаналық театрлар мен республиканың өзге театрлары арқылы көрермен қауымға жақсы таныс. Гуманизм, адамдар бойындағы ізгі қасиеттер, жеке тұлғалар тағдырына құрылған «Ректордың қабылдау күндері», «Ертеңді күту», «Мұрагерлер» пьесалары Одақ көлемінде белгілі болған туындылар.

И $\frac{4907000000-53}{409(05)87}$ 18-87

84Қаз 7—6

© «Өнер» баспасы, 1987

ЕРТЕҢДІ КҮТУ

(драма)

Қатынасушылар

Тағат — институт директоры
Алтын — әйелі
Радик — ұлдары, студент
Милиция капитаны
Ақбасшал
Кісі

Жанна
Жігіт
Егде кісі
Кемпір
Секретарь қыз
Қыдырып жүрген
жастар

БІРІНШІ АКТ

Институт директорының кең бөлмесі. Бөлменің іші қазіргі үлгімен әсем жиһаздалған. Үстінде үйге киетін жұмсақ паралон халаты бар директор бөлме ішінде әрлі-берлі жүр. Бөлменің оң жақ бұрышындағы буфетке сүйеніп баласы — медицина институтының студенті тұр. Әкесі әлденеге қапалы.

Тағат. Сен барып тұрған ақымақсың!

Радик. Оныңыз рас.

Тағат. Не-ме-не?! Расы қалай?

Радик. Рас болмаса, неменесіне айтып тұрсыз?

Тағат. Сен менімен қалай-қалай сөйлесесің!? Мен сенің әкеңмін!

Радик. Оныңыз да рас болуы мүмкін.

Тағат. Сен... сен... не айтып тұрғаныңды білемісің? Бетімен кеткен не деген жүгенсіздік бұл!?

Радик. Бала — асау тай, әке — атбегі, тәрбие — жүген. Демек, атбегі нашар, жүген жоқ, тек асау тай ғана болған.

Тағат. Сен адам болмассың. Ойлашы, қазір жасың жиырма бірде, төртінші курстың студентісің. Ақыл тоқтар кезің болды. Сен туғанда мен жиырма бірде болғанмын, яғни әке болғам.

Радик. Перзент дүниеге келгенде жасы жиырма бірдегі адамға әке деген атақ эпелу үшін емес, биологияның заңы бойынша келеді. Қайдан білесіз, бәлкім, осы тұрысыммен менде де әке деген атақ бар шығар.

Тағат. Сенен туған бала да оңбас!

Радик. Оңбаса да студент болар, әйтеуір. Немеренізді бір оқуға түсіресіз ғой.

Тағат. Не болып барады бұл дүние! Әкесі мен баласы бұлай сөйлеседі деп кім ойлаған!

Радик. Өмір әрқашан да адамның ойламаған жағынан келеді.

Тағат. Ақы-мақ!

Радик. Оныңыз рас дедім ғой. Ғылым кандидаты болғалы жүргенім де сондықтан шығар.

Тағат. Радик! Құдай үшін, менімен бұлай сөйлесуіңді қойшы.

Радик. Өзгемен мен ашық сөйлесе алмаймын. Егер мен сіздің балаңыз болмасам, сіз Ғылым академиясының мүше-корреспонденті, Қазақ ССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, медицина ғылымының докторы, онкология институтының директоры боп шыға келер едіңіз. Онда әлгіндей сөйлемек түгіл, мына үйіңізге де кіре алмаған болар едім. Сіздің жиырма жаста үйленіп, жиырма бір жасыңызда перзент сүйгеніңіз қандай бақыт, қандай қуаныш!

Тағат. Радик! Токтат енді!

Радик. Сіз маған дауыс көтермеңіз. Біле білсеңіз, сіз де маған борыштысыз.

Тағат. Қалай?

Радик. Жиырма бір жасыңызда мен сізге Әке деген атақ әпергем! Ол да оңай өтелер парыз емес. Өз бетіңізше он рет, жүз рет лауреат бола аласыз, бірақ мен болмасам, әке атала алмас едіңіз ғой. Осыны түсінесіз бе?

Тағат (*ұлының жанына кеп маңдайынан сипайды*). Ақылды тентегім менің! Әрине! Өмірдегі жұбанышым да, қызығым да, бақытым да, барым да — сенсің. Сенің алдыңда мен өле-өлгенше борыштымын.

Радик. Қазақтың сентименталдық ауруы тағы қозды ма...

Тағат (*мырс етіп*). Саған еш нәрсе ұнамас бұл жалғанда. Жалпы қазақта нең бар, өзімізді-ақ айта бермейсің бе?

Радик. Халық пен жеке адам бір категория. Қай нәрсеге болмасын екеуі бірдей жауапты. Халқы үшін данышпан қалай жауап берсе, ақымақ та солай жауапты немесе, керісінше, данышпаны мен ақымағына да халқы жауапты. Мен ол екеуін ешқашан бөліп қарамаймын.

Тағат. Қай нәрсеге болса да, сөздерің дайын тұрады, әйтеуір. Осының бәрін қайдан біліп аласыңдар?

Радик. Анамның ішінде тоғыз ай босқа жатқанда кітап оқымай не бітірді дейсіз.

Тағат. Доғар былшылынды! Сендерде қасиет тұтар киелі ұғым деген бола ма!? Құранды теуіп, сыпыраны аттап кете беретін қасиетсіздер, түге!

Радик. Бәрі де тәрбиеден...

Тағат. Уһ, сен мені ажалымнан бұрын өлтіретін шығарсың!.. Бір әкенің он ұлы бар, оны он басқа, соның бәріне он түрлі тәрбие берді дейсің бе?

Радик. Немесе, сүйекте болғаны. Атадан қалған қасиет.

Тағат. Жоқ! Тоқшылықтан! Сендер мастанып кеттіңдер, бар мен жоқтың қадірін ұмыттыңдар. Ата-ананың табысы, есер музыка, саяси анекдот, қала берді, шарап! Құдайларыңды осылар ұмыттырып барады.

Радик. Тағы біреуін тастап кеттіңіз. Әдемі қыз!

Тағат. Иә, әдемі қыз! Тіл мен жаққа сүйенген зар жақтар!

Радик. Несі бар. Сіздер біздің жарқын болашағымыз үшін күрестіңіздер, қан төктіңіздер. Әкелердің ізгі арманы мен тәтті үмітін ақтамасақ бізге ұят емес пе?

Тағат. Істің адамы аз сөйлер болар еді, сендер көп сөйлеуге құмарсыңдар, содан қорқамын. Болды, болды! Сөзден сөз тудырып, арзан тапқырлыққа тағы бастағалы келесің ғой. Кешке үйге қонақтар келеді, менің тынығып алуым керек. Радик, құдай үшін, олардың алдында мұндай сөздерінді айта көрме. Көргенсіз екен деп күліп кетеді. Келістік пе?

Радик. Ол қандай қонақтар?

Тағат. Үкімет адамдары, академиктер, ғалымдар.

Радик. Сол адамдардың тізімін беріңізші.

Тағат. Оны қайтпексің?

Радик. Дастарқан басында айтатын сөздерін жазып қояйын, кейін салыстырып көрейін деп едім. Сексен процент сәйкес шықпаса, ит боп үріп кетейін. Сонда, қалған жиырма процентке бола солардың бәрін жинамақсыз ба?

Тағат. Радик, шаршатпашы. Мен ертеңге де керек адаммын.

Радик. Олар не үшін жиналады? Ә-э... Енді есіме түсті. Студенттер мен мұғалімдер мені де құттықтаған. Құттықтамаған жалғыз мен екем. Аса құрметті папа! Кешіріңіз, аса құрметті Тағат Дайырович! Онкология саласында жазылған еңбегіңіздің СССР Мемлекеттік сыйлығына ұсынылғаны туралы орталық газеттердің хабарымен сізді шын көңілден құттықтаймын. Олимпиадада жеңім-

паз атану шарт емес, оған қатысу шарт. Сізге жеңіс тілеймін! (*Келіп бетінен сүйеді.*)

Тағат. Болды, сенің құттықтағаның да бар болсын. Маған тигізген пайдаң сол — мазамды алмашы.

Үйге анасы кіреді.

Алтын. О, екеуің де үйде екенсіңдер ғой.

Радик. Мен қазір сабаққа қайтадан кетем, ал бұл кісі кешке қонақтарды қарсы алу үшін тынығып алуға келіпті. Үкіметтің есебінен.

Алтын. Осы қырсық мінезінді қашан қоясын, Радик!? Әкесіне қарап адам осылай сөйлей ме екен?

Радик. О-о! Демек, менің әкемнің, былайша айтқанда, күйеуіңіздің, жағында екендігіңіз бірден белгілі болды. Бірақ, ол кісі екеуміз келіссөзді сізге шейін-ақ аяқтап тастағанбыз. Келіссөз өзара толық түсініскен жағдайда, жылы шырайда өтті. Енді басқа, үшінші платформаның араласуы мүлде қажетсіз. Иә, өзіңіз қай сапардан оралдыңыз?

Алтын. Радик, құттықтауыңа болады, ұлым! Сенің мамаң жақында филология ғылымдарының кандидаты деген атақ алады. Бүгін минимум тапсырып келдім!

Радик. Қалай? Сіз тарих факультетін бітірдім деп жүрген жоқ па едіңіз? Филологияда неғып адасып жүрсіз?

Алтын (*күліп*). Солай боп шықты. Әдебиет пен тарих бір-біріне туыс ғылым ғой.

Радик. Пап! Біздің мамамыз неткен жан-жақты еді! Филология мен тарих мұхитында еркін жүзе береді. Бұл кісіге жүзуді үйретіп жүрген сіз ғой деймін.

Тағат. Сенің онда шаруаң болмасын. Өз жөніңді біл.

Радик. Мама, айтыңызшы, қандай тақырыпта қорғалы жүрсіз?

Алтын. «19-ғасырдағы қазақ ақындарының творчествосындағы демократиялық көзқарастар».

Радик. Ха-ха-ха!..

Алтын (*қосарлана*). Есің дұрыс па, не болды саған?

Радик. Мама, ұялсаңыздаршы. 19-ғасырдағы қазақ ақындарының творчествосы түгіл, қазақта ақын болды ма, болмады ма, одан мүлде хабарыңыз жоқ еді ғой. Сіз іштен орысша сөйлеп тудыңыз, орысша оқыдыңыз, тіпті жөтелгеніңіздің өзі қазақшаға ұқсамайтын. Енді келіп... «19-ғасырдағы қазақ ақындарының творчествосындағы

демократиялық көзқарас». Ха-ха-ха! Одан да, Владимир Монамахтың ғақлиялары сізге әлдеқайда жақын емес пе, содан қорғаңыз.

Алтын. Радик-ай, әке-шешеннен басқа айтысар адам қалмады ма?

Радик. Өйткені, өзгелердің өміріне араласуға хақым жоқ.

Алтын. «Жақыным да — жауым, жауым да — жақыным» ғой?

Радик. Бұл мақалды да бәрібір сіз кейіннен үйренгенсіз. «Ақылмен ойлап тапқан ой дарымас бойға, сырғана». Кімнің өлеңі? (*Олар жауап бере алмайды.*)

Радик. Бүгінгі қазақ интеллигенциясы! Бірі — доктор, бірі — кандидаттыққа кандидат! Медицина және филология. Екеуі жиылып, Абайды білмейтін боп шықты. «Ұл ер жетсе — әке болады, қыз бой жетсе — ана болады». Тарих бой жетсе — филология болады. Қайран тарих, қайран филология!

Алтын. Радик, тоқтат есуастығынды! «Қарғайын десем — жалғызым, қарғамайын десем — жалмауызым». Ес білгелі әке-шешенмен ғана айтысып, күн кешіп келесің. Мінезі шығар дейін десең, күннен-күнге қыжылың ауыр, тілің ащы боп барады, жас дейін десең...

Радик. Иә, менің жасымда сіздің күйеуіңіз әке болған.

Алтын. Уһ! Қайтерсің, амал қанша! Ал, құрысын, адыра қалсын бәрі де! Сонда сенің көңілің тына ма? Сонда сенің бізге деген қыжылың қайта ма?

Радик. Жоқ, қайтпайды! Мен сіздер сияқты бас қамын ойлағандарды жиі кездестірем. Бәріңіз бір-біріңізден аумайсыздар. Білмегенін айтсаң — нақұрыс көрінесің, білімсіздігін айтсаң — қас боласың. Бәрің де өтірікті жақсы көресіндер! Айтындаршы, кәне, дәл қазір екеуің де мені жек көріп тұрғандарың рас қой. Иә, рас! Өйткені, мен шындықты, батар күн, атар таңдай шындықты айттым. Тек шындықты! Жалғандыққа төзе алмадым, бұйырмағанды, маңдайға жазбағанды алып отырсындар, мен соны айттым. Егер: «Кандидаттығың құтты болсын, мамочка!» — деп мойнына асылсам, сөз жоқ, ақылды бала болар едім. Мен өйте алмадым, сондықтан мені сүймейсіңдер. Егер екеулеріңнің бауыр еті — балаларың болмасам, күнімнің қалай болары белгісіз. Менің бір досым бар. Өткен жылы мединститутты бітірді. Білім дәрежесі мен па-

расат тереңдігі жағынан, ақылы мен ұстамдылығы жағынан көп ғалымдардан асып түседі. Оңаша қалса, оның бұл қасиетін олар да мойындайды. Бірақ, сол жігіт жақында қызметтен босатылды. Орнына кім келді дейсіз ғой? Екі сөздің басын құрай алмайтын, ақ пен қараны үңіле қарап әрең ажырататын адам. Егер: «Мына кісі аштан өліп бара жатыр, тамақ берсек қайтеді?»— деген сауалмен бара қалсаңыз, сөз жоқ, «Ойланып көрейік»,— деп жауап беретін, өз білгені, өз ойы жоқ кісі. Неге? Папа, айтыңызшы, неге? Бұл жағдайды сіз де білесіз, бәрі біледі. «Обал болған екен»,— деп жүргендер де бар. Бірақ, тек сөз жүзінде ғана!

Тағат. Қазір ол жігіт қайда?

Радик. Оны қайтпексіз? Шақыртып алып қызметке орналастырмақсыз ба? Жок! Ол мұндай ұсақ қамқорлықтан өзін биік санайды. Ол ашуланған жоқ, сіз ойлағандай, үйіне келіп «аһ» ұрып, бетін қабырғаға беріп жатпайды да.

Тағат. Енді не істеді? Сыра ішкен шығарсындар.

Радик. Жок, ішек-сілесі қатып бір сағат бойы күлді. Мен де күлдім.

Алтын. Сен де ме?

Радик. Иә. Несі бар? Шынында да, күлкілі жайт емес пе?

Тағат. Қайран жастық-ай! Осылай албырт болмаса жараса ма?!

Радик. Бұл албырттық емес.

Тағат. Енді не? Әулиелік пе?

Радик. Оның не екенін өзіңіз де біліп тұрсыз. Ол — ажуа. Қара бастың қамын ойлайтын бейшараларды аяу!

Тағат. Бәлкім, оның ішінде мен де бар шығармын. Әлгі әумесеріңмен қарқылдап отырып, менің де атымды атаған шығарсың?

Радик. Ол да мүмкін. Бірақ, біз ондай ұсақтыққа баруды өзімізге ар санадық!

Тағат (*дірілден*). Жоғалт көзінді! Жоғалт!

Алтын. Радик! Неткен қатыгезсің! Сабағыңа барып келші.

Тағат. Егер адам баласы құдайдан бала сұрап, оны түн ұйқысын төрт бөліп өсіргенде, есітер сөзі осындай боларын білсе, әй қайдам, көбісі перзенттен бас тартатын шығар.

Радик. Сіздер мені әулиеге түнеп жүріп тапқан жоқ-

сыздар. 20-ғасырда адам баласы махаббат формуласын толығынан және түгелдей меңгеріп алған болатын.

Алтын. Не істерсің енді! Бәлкім, біз жөнді тәрбие бере алмаған шығармыз.

Тағат. Тәрбиеден кенде бұлар жоқ. «Аюға намаз үйреткен — таяқ». Бұларды таяқтап өсіргенде, әлдеқайда ақылды болар еді.

Радик. О-о! Қазақ интеллигенциясы білуге тиісті Абай өлеңдерін білмесе де, ескі педагогикадағы тән жазасын әлі ұмытпаған екен ғой.

Тағат. Ұмыттырмайтын да өздерің.

Радик. Себебі — біз кінәлымыз. Шәлкес мінезімізбен ескі педагогиканы еске түсіреміз. Ал, Абай ше, ол да өз мінезінен тауып жүр ме?

Тағат. Ол неге еске түспейді? Еске түскеннің бәрін айғайлап айта беру шарт емес.

Радик. Солай деніз. Көлгірсу мен ашу шақыру — білімсіздікті бүркемелеудің басты құралы. Менің досым осылай дейді. Папа, жақында ол маған тағы бір жақсы сөз айтты. «Білімсіздігін сезініп жер бетінде бірде-бір адам өлген емес, керісінше, білімділіктен өлгендер көп», — дейді, бұған қалай қарайсыз?

Тағат (*ойлана әрі-бері жүріп, әрі ызалы*). Өлімнің бәрі — бір. Қабір ешкімді алаламайды. Өмір деген — күрес, әрі-беріден соң — талас. Тіпті, бір құрсақтан шыққан он бала он түрлі ғұмыр кешеді. Мына бес саусақтың өзі бірдей емес. Табиғат заңы солай. Әр адам — әр басқа. Әке басқа, ана басқа, екеуінің жүрек қанынан жасалған бала да басқа. «Біреу ананы білмеді, біреу мынаны білмеді, пәленше — даңышпан, түгенше — ақымақ», — деп даурығудың қажеті жоқ. Білімді адам бәріне сабырмен қарайды, ал, керісінше ақымақтың ғана айғайы зор келеді. Бұл дүние — не көрмеген дүние. Әулиеңді де, данышпаныңды да, әумесерің мен ақыныңды да — бәрін көрді, бәрін жұтты, сен екеуміз де олардан артық емеспіз, енді бір жүз жылдан соң екеуміздің осы айтысымыз былай тұрсын, болған-болмағанымызды да ұмытады. Иә. Солай. Білімсіздіктен өлеміз бе, білімділіктен өлеміз бе, әйтеуір бір өлім. Екеуінің де еншісі сол.

Радик. Түсінікті. Түбі — бір өлім, қолдан келгенше қармап қал деген философияны ұсынып отырсыз ғой.

Тағат. Жо-оқ! Ол саған дейін ұсынылған. Және жұрт оны толық қабылдаған. Көпшілігі осы заңды ұстанады. Бірақ, байқатпайды.

Радик. Өзін де, өзгені де алдайды.

Тағат (*ашуланып*). Иә! Солай. Білгің кеп жантала-сып жүргенің осы ма еді? Ал, білдің! Қолыңнан келсе, тау қопарып ал! Енді тынышталдың ба?

Радик. Папа... Папа... (*Шегіне береді.*) Мен сізден қорқайын дедім, папа!..

Алтын. Радик, не болды саған! Құлыным!

Радик. Папа, мен тау қопара алмаймын, папа. Бірақ... (*Шегініп есік тұтқасын ұстайды.*)... Бірақ, өзіме шамам жетеді! Өзіме шамам жетеді. (*Шығып кетеді.*)

Пауза.

Тағат. Иә... Бұл бала бізге абырой әпере қоймайтын сияқты.

Алтын. Олай деуге қалай аузың барады?

Тағат. Ішімде қайнап жатқан ой осы болса, ауызбен айтқанның айыбы қайсы?

Алтын. Бүгінгі жастардың бәрі осы ма, әлде жалғыз болған соң тым еркін өсті ме, соңғы кездері Радиктің мінезі арқама аяздай батып жүр.

Тағат. Жастардың бәрі бұлай емес. Менде де осы секілділердің талайы қызмет істеп жүр. Басқасын былай қойғанда, олар, тым болмаса, үлкенді сыйлай алады. Қарсы болса — қарсы шығар, бірақ не айтсаң да ізет көрсетіп, сыпайы ғана күлімсіреп тұрғаны. Немене, сонда олардың ақыл-есі осы Радиктен кем бе, әлде асып бара жатырма? Жоқ! Тәрбие бар. Әке мен шешені сыйлап өскен.

Алтын. Енді кімді кінәлайсың, кімге ашуланасың? Барлық бала бірдей емес қой. Біреу сабырлы, біреу сезімтал, біреу ұшқалақ... Мінезі солай шығар, жүре келе басылар.

Тағат. Қайдам. Жүре келе басылар дегенге күдіктене бастадым. Бұларға не жетпейді? Бәрі бар, бәрі жеткілікті. Іздейтіндері не? Аласұрып жүргендері не? Әнебір... жұмыстан қуылған... кім еді, әлгі... досым дей ме, немене, мұның миын қатырып жүрген сол. Білем, бір-екі рет көргенім бар. Қолына не түссе, соны оқып, әбден миы ашып кеткен біреу. Оқу өтіп кеткен адамның өзіндік ойы болмайды.

Алтын. Өзіндік ойынды сақтау үшін аз оқу керек пе?

Тағат. Толған оқуды айтам!.. Радиктің еш нәрсені аңғармайтынына, ой жібермейтініне қайран қалам. Ол үшін мен бір қара бастың қамын ғана ойлап жүрген жан

секілдімін. Осы байғұс не үшін, кім үшін тірлік етіп жүр деп ойламайды ғой деймін. Бәрі өзіме ғана керек пе? Қоғам үшін, ғылым үшін, сонан соң барып өз басым үшін емес пе?

Алтын. Мен бір рет Радик болайын ба?

Тағат. А-а?

Алтын. Бір рет Радик болайын ба деймін?

Тағат. Ал, бола ғой.

Алтын. Папа, осының бәрін кері айтсаңыз қайтеді! (Күледі.)

Тағат (паузадан соң). Ақымақ басқа әумесер сөз қонады. Бәлкім, керісінше, Радикке сен үйретіп жүрген шығарсың. Иә, сен, сен!

Алтын. Мен... еркелеп айта салып едім, сонша ашуланғаның не? Кешір.

Тағат. Бірде бала, бірде бәле. Енді өстіп еркелейтінді шығардыңдар ма? Басқаша еркелеулерің құрып қалды ма? Кейде маған мың қаралы адамды басқарғаннан гөрі, екеуіңнің тілінді табу қиын көрінеді. Түзде шаршап, иленген терідей боп үйге келсен, мұнда екеуің түз себеіңдер. Көңілге қарау, еңбекті бағалау, азаматтың басын сыйлау деген жоқ. Далаға шықсақ — батырмыз, үйге келсек — қатынбыз... Мені ауруханаға түсірмей тынбассыңдар. (Креслоға келіп отырады. Қасына әйелі де кеп отырып, оны құшақтайды.)

Алтын. Қойшы. Сені сыйламай не көрініпті. Баланикі — уақытша тентектік, менікі — орынсыз шыққан бір еркелік шығар. Бір-бірімізге қалай еркелеуді де ұмыттық қой. Тірлік, тірлік... Ұзақ жыл дайындалып, кандидаттық қорғадың, одан докторлықты бітіріп алайық деп жанталастық. Одан соң қызмет, тамыр-таныс, жолдас-жора. Бір-бірімізге қарайлауға, еркелеуге мұрша болды ма? Бірінен соң бірі келіп жатқан туыстарың тағы бар. Бәрінің ортасында бас көтерер жалғыз сенсің. Біреуіне оқуға түсу керек, біреуіне пәтер керек, біреуіне диссертация қорғау керек, енді біріне машина керек — тағы тағылар. Қарап жүрмей кандидат болам деп, екі жылдан бері мен де өнер шығардым. Сенің басыңды қатыра бермей, мектепте сабағымды беріп тыныш жүре бергенім-ақ жақсы еді... Өзі де тым созылып кетті... Сонда да сен байғұсқа рақмет жоқ.

Тағат. О-оу! Ұзақ еркелеймін деп, күйреуік боп кетіпсің ғой.

Алтын. Солай болса, солай шығар. Бір-бірімізге ар-

налған еркелік сыртқа шыға алмаған соң үгітіле бастаған да. Жұмыс, атақ, даңқ, қызмет деп жүріп ерте қартайдық-ау деймін. Көптен бері сенімен оңаша сөйлесіп отырғаным да бүгін. Өз күйеуіммен! Қызық-ау, ә!? Өстіп жүріп бір күні... мына дүние зу-у етіп өте шығады ғой. (Күледі.)

Тағат. Ал, күреспей, тырбанбай, еш нәрсеге қызықпай, тіршілік еткенде мың жасаймын дейсің бе? Болды, доғар енді!

Алтын. Қойдым, қойдым. Сенің сөзің де рас шығар.

Есік қоңырауы шырылдайды.

Алтын. Екеумізге оңаша қалу бұйырмаған деп айттым ғой. Бұл кім екен?

Тағат. Аралда отырғаным жоқ, ашсаңшы. (Олар орындарынан тұрады. Әйелі есікті ашып, қайтып келеді.)

Алтын. Бір газеттен тілші келіп тұр. Өздерің келіскен екенсіңдер ғой.

Тағат. Ә-ә, иә. Кірсін де. Ал, сен кешке келетін қонақтардың қамына кірсе бер. (Әйелінің бетінен сүйеді.)

* * *

Алтын. Әлгі Радик әлі жоқ. Жолдастарының бәріне телефон соғып шықтым. Ешқайсысы білмейді. Кеше ашыланып кетіп еді, бір нәрсеге ұрынып қалмаса болғаны.

Тағат. Ана данышпан досымен хабарластың ба? Сол үйде қалған шығар.

Алтын. Оның үйінде телефон жоқ және адресін де білмейміз.

Тағат. Келер, қайда кетеді дейсің.

Алтын. Сен тым бейғамсың ғой. Ол ешқашан басқа үйге қонбайтын.

Тағат. Жігіт болғанының алды шығар.

Алтын. Япырым-ау... сен... Кеше кеткен бала, бүгін, міне, кеш болды, әлі жоқ.

Тағат. Енді маған неғыл дейсің? Түні бойы қонақ күттік, жұмыстан қалжырап келіп отырғаным осы.

Алтын. Күндіз телефонмен айтып едім ғой, ешқайда хабарласқан жоқсың ба?

Тағат. Қолым тимеді. Сен де телефон құлағын бұрай аласың.

Алтын. Жалғыз ұл саған көптік қып жүр ме? Неге сонша қаталсың? Әкесің ғой.

Тағат. Ол да мүмкін. (Газеттерді қарай бастайды.)

Алтын. Не?! Не дедің?!

Тағат. Мен де бір сәтке Радик болдым. «Мен сенің әкеңмін» дегенде, ол да осылай жауап берген.

Алтын. Бұл сөздің маған ауыр тиетінін, көңіліме қаяу түсірерін біліп тұрсаң да, айттың ғой. Мен... мен сенен өзге еркекті түсімде де көрген емеспін. (*Жыламсырайды.*) Барлық мінезім өзіне аян. Соны біле тұра... Менімен тұрғың келмесе, жоқ жерден жала жаппай кете бер. Ақ көңілімді қаралама.

Тағат. Міне, мен Радик болып едім, жылап шыға келдің, сен Радик болғанда да тірі қалдық қой.

Алтын. Ол — сен. Әйелді өзінмен теңемексің бе?

Тағат. Жайшылықта еркектермен тең праволымыз деп тепсінгенде, қарағайдың басынан қарға қашады, ал мұндай сәттерде момақан бола қаласыңдар, ә!? (*Күлген боп, оның иығынан қағады.*) Жарайды. Мен де жөнді Радик бола алмаған шығармын.

Алтын. Неге шешінбей жүрсің? Кешкі ас дайын.

Тағат. Ім-м... Жарайды, ауыз тиейін.

Алтын. Ауыз тигені несі?

Тағат. Москвадан бір кісілер келу керек еді, аэропорттан күтіп алып, қонақ үйге жайғастырып қайтуым керек.

Алтын. Кешігесің бе?

Тағат. Көп кешікпеспін. Бәлкім, әңгімелесіп отырып та қалармыз. Өте сыйлы адамдар.

Алтын. Ал, Радик... Мен таң атқанша көз ілмейтін болдым ғой. Енді қайттім?

Тағат. Енді мен қайдан іздеймін? Сыйлы адамдардың көзінше милицияға телефон соғып отыруым керек пе? Қалалық милицияның бастығына хабарлай сал. Сол іздеу салсын. Ім-м, жоқ, қажет емес. Сыртқа сыр ашып қайтесің. Бәріне сене беруге болмайды. Әсіресе, дәл қазір.

Алтын. Дәл қазір не болушы еді?

Тағат (*әйеліне ұзақ қарап тұрып*). Сенің де тереңдігіңе болайын. Пәленшенің баласы пәлен екен деген сөз жұртқа жетсе, сыныққа сылтау іздеп жүрген кейбір іші тарлар түймедейді түйедей етіп, жоғары жаққа жібермей ме? «Дәл қазір не болушы еді?!» Кешегі газеттегі хабар ше?

Алтын. Ә-ә... Қайдан білейін, кешір. Аңғал басым ар жағын ойламаппын. Енді түсіндім.

Тағат. Енді түсінсең болғаны!

Алтын. Радик! (Жүгіріп барып есікті ашады да, кейін шегінеді. Үйге басы таңулы Радик және милиция капитаны кіреді.)

Капитан. Сәлематсыздар ма? Сәлематсыз ба? (Директормен қол алып амандасады.) Бейуақытта мазалағанымызға кешірім өтінем.

Алтын. Радик! Ботам-ау... Амансың ба? Мынадай халге қайдан душар боп жүрсін?

Радик. 19-ғасырдағы қазақ ақындарының демократиялық көзқарасы маған да әсерін тигізген болуы керек.

Алтын. Мейлі, мейлі, солай-ақ болсын. Жөндеп айтшы, бірақ. Япырым-ай... Жүрегім бір сұмдықты сезіп еді-ау! (Құшақтамақ болады.)

Радик. О-о! Құшақтамаңыз! Дәрігерлер тыйым салған. Әсіресе, әкеніз құшақтай көрмесін деген. Ер адамның қарулы келетінін бүгінгі медицина қалай ашқан деңгейі!

Алтын (күйеуіне жақындап). Бөгде адамның көзінше тағы бір бүлік шықпай тұрғанда, не тілін тауып бірдеңе де, немесе кабинетіне бара тұр.

Тағат. «Балаң ер жетсе — өрісің кеңиді» деген сөз рас екен-ау, ұлым. Сенің арқанда, құдайға шүкір, енді милициялармен жекжат бола бастадық.

Радик. Менің арқамда жиырма бір жасыңызда әке боп едіңіз, қырық үшке қараған шағыңызда бас құда болдыңыз. Менің осы еңбегімді қалай ақтар екенсіз.

Тағат (капитанға). Әкелі-балалы екеуміз балдыз бен жездедей қалжындап үйренгенбіз. Оған танданбай-ақ қойыңыз.

Капитан. Баланың әкемен қалжындасуы қазір жақсы қасиет деп танылып жүр ғой.

Радик. Жолдас капитан, біз сол жаңа дәстүрдің негізін қалаушылардың біріміз.

Анасы Радикке «ым» қағып, тыныш тұр дегендей белгі береді.

Капитан. Сіз мені танымай қалған шығарсыз. Сіздің институтта екі жеті тексеруде жатқам. Түсінесіз бе, сол екі жеті менің барлық ғұмырымнан ұзақ боп көрінді. Ал, мені әлгі аты жаман аурудан құлан таза сау деген қорытынды шығарғандарыңызда бар ғой... жүрегім жарылып кете жаздады. Есіңізде ме, кабинетіңізге кіріп барып, бетіңізден сүйіп алғанмын.

Тағат. Ә-ә. Есімде, есімде.

Радик. Бұл кісі милиция шақырған жоқ па?

Капитан. Шақырып қайтеді, өзім де милициямын.

Радик. Милицияның танымайтын адамды бас салып сүйді дегенін бірінші рет естіп тұрмын. Дүние не боп барды бұл!

Капитан. Радиктің мұндай мінезіне осы үш-төрт сағаттың өзінде-ақ үйреніп қалдым. Тілі ащы, жүрегі таза жігіт. Тағат Дайырович, кешіріңіз, мен кетейін. Барлық табыстарыңызға қуаныштымын. Әрқашан да осылай ел мақтанышы бола беріңіз. Өткен жолы телевизордан сөйлегеніңізде жолдас-жораларымның алдында бір желпініп қалдым. Сіздің қолыңызды алып, жүзбе-жүз сөйлесу де ғанибет қой. Жұртқа сіңіріп жатқан еңбектеріңіз үшін, мың рақмет. Бүгін, ғайыптан-ғайып... мына Радиктің қызба мінезінің «арқасында» осында кеп қалдым. Үйге бармаймын дейді. Кімнің баласы екенін де айтпай қойды. Паспортына қарасам, сіздің фамилия, сіздің адрес. Бүгін кезекші едім, бір жағы сізге сәлем бере шығайын деп, оны өзім ертіп келдім.

Алтын. Жолдас капитан, не... Радик бір қылмыс жасағаннан сау ма?

Капитан. Жоқ, жай әншейін түсініспеушілік. Оны өзі айта жатар. Мен асығыс едім. Сау болыңыздар.

Алтын. Сау болыңыз. Көп рақмет!

Тағат (капитанмен есікке шейін бірге келеді). Жолдас капитан! Бұл жайлы... бір адам білмейтін болсын. Түсіндіңіз бе? Өтінем.

Капитан. Түсінікті, Тағат Дайырович, әбден түсінікті. Бірінші жыл қызмет етіп жүрген жоқпын ғой. Барлық қағаздарды осында шығарда-ақ жыртып тастағанмын. Кешегі кезекшімен де келіскем.

Тағат. Рақмет. Жолыңыз болсын. Айтпақшы, бір рюмка коньякқа қалайсыз? Құда болдық, атап өтпейміз бе?

Капитан. Жоқ, рақмет. Қызмет бабында ыңғайсыз. Сау болыңыз.

Тағат. Сау болыңыз.

Капитан кетеді.

Тағат. Ал, әкесімен жездедей қалжындасар жаңа дәстүрдің негізін қалаушы жігіт, хал қалай? Басындағы

не сәлде, не кемпірлердің кимешегіне ұқсамайды, «қайын жұртын» жақсылап сыйлаған-ау, шамасы.

Р а д и к. Иә. Көріп тұрсыз ғой. Қонақтарды риза етіп жібердіңіздер ме?

Т а ғ а т. Оның саған қатысы қанша?

Р а д и к. Маған қатысы болмаса да, сыйлыққа бір себі тиіп қалуы мүмкін ғой.

А л т ы н. Радик! Тағат! Қойыңдаршы, тағы нені бастағалы келе жатырсыңдар?

Тағат қатты қапаланып, үй ішінде әрлі-берлі жүре береді. Терезе алдына кеп тұрады. Сонан соң ұлына жақындап, оның дәл алдына тоқтайды.

Т а ғ а т. Арық қойдың етіндей сөзінде маңыз жоқ, бәрі көпірген көбік. «Жаман ит қораға қарап үреді». Не жұрт пайдасын, не бас пайдасын ойламайтын қияли. Сеніңше, бәрінен безініп, мына сен сияқты көрінген көк аттыдан көшеде таяқ жеп жүруім керек пе? Менің қызметім, менің ғылыми атағым, алар сыйлығым, егер ала қалсам, сенің мойныңа қамыт боп киіліп, бетіңе таңба боп түсе ме? «Семіздікті қой ғана көтереді» деген рас екен-ау. Мына басыңдағы да сол семіздікті көтере алмағандықтың кесірі.

Р а д и к. Папа! Мені сарыла іздеп жүріп, осы екі күнің ішінде өзгерген шығарсыз деп едім, әлі бұрынғы қалпыңызда екенсіз. Ал, менің басымдағы сый-сияпат... оны айтқанмен сіз түсінбейсіз.

А л т ы н. Айтшы, не болды? Мен түсінемін!

Т а ғ а т. Түсінбейтін не бар, Эйнштейн теориясы деймісің? Айтшы, қане, көшедегі төбелеске қандай жаңалық енгіздің?

Р а д и к. Сіз төбелескен адамның бәрі бұзақы болғандықтан деп ойлайсыз ба? Айтайын.

Пауза.

Р а д и к. Папа! Сіз бұл сөзімді өз баламның сөзі деп ұқпаңыз, сырт адамның пікірі деп ұғыныңыз. Сонда пайымдауға жеңілірек болады. Мен аялдамада тұр едім. Бір кезде дәл жанымнан сатыр-сұтыр етіп, үш жігіт жүгіріп өтті. Жалт қарасам, олар бір жігітті қуып бара жатыр екен. Көшенің қақ ортасына жеткенде олардың бірі әлгі жігітті өкшелеп кеп, аяғынан шалып құлатты. Ол асфальтқа ұшып түсті. Әлгі үшеуі үш жақтан бір жігітті

ал кеп тепкілесін. Басынан, бетінен, ішінен... Аяу деген ұғым үшеуінен мүлде алыс сияқты. Ата жауды да адам бұлай қорламас болар еді. Қан деген тарау-тарау боп, асфальтпен ағып жатты. Папа, мен шыдай алмадым. Көзіме қан толып, әлгі жігітке ара түсу үшін жүгіріп бара жатқанда, ертеңгі тірлік, милиция, әкемнің беделі дегендерді ұмытып кетіпін. Біреуді ажалдан, азаптан құтқару үшін ертең не болатынын ойлап, арғы-бергісін таразылап тұру керек пе? Олардың біреуін келген бетте бір қойып, мұрттай ұшырғанымды білем. Әрі қарай не болғаны есімде жоқ. Көз алдымнан жарқ еткен найзағайды ғана білем. Сонан соңғысы... мына кимешек пе, сәлде ме, бірдене.

А л т ы н. Ойпырым-ай! Құлыным-ау, бір ажалдан қалыпсың ғой. Нең бар төбелесте?

Р а д и к. Мама, бұл төбелес емес...

Т а ғ а т. Азамат соғысы.

Р а д и к. Иә, азамат соғысы! Соғыстың үлкен-кішісі жоқ. Зорлықтан өлген немесе азап шеккен адам үшін құрбандықтың қанша екенінің қажеті болмайды. Папа, мен бәріне төзер едім. Мұндай қақтығыстар барлық жерде болып жатар, ол үшін отқа түсіп күйіп-пісудің керегі шамалы. Менің есімнен кетпей жанымды тырнайтыны — зорлық та, зомбылық та емес, аялдамадағы адамдардың сол сәттегі бейшаралығы болды. Бәрі қарап тұрды. Тепкі көріп, есінен танып жатқан жігітті арашалауға, оған қол ұшын беруге бірі де тәуекел етпеді. Жұрт не боп кеткен? Олардың бойындағы ерліктері қайда? Құдай мен патшаға қарсы тұрған, кешегі соғысты жеңген рухтары қайда?

Т а ғ а т. Олар ерлікті кез келген аялдамаға алып шыға бермейтін шығар.

Р а д и к. Ерлік пен батылдық көз бен жүректе. Аялдамада тұрғандардың бәрінің он екі мүшесі сау болатын. Жүрек бар жерде намыс бар, намыс бар жерде ерлік бар. Олардың неден жасқанғандарына түсінбедім, папа.

Т а ғ а т. Сонда немене, жұрттың бәрі қорқақ боп кеті демексің бе?

Р а д и к. О-о, олай деуге хақым жоқ! Сіз мені арандатпаңыз. Ерлік бар! Біздің әрбір азаматымыздың бойынан патриотизм мен ерлік рухы берік орын тепкен. Бірақ... кейде олар бір жігітті үш жігіт өлімші етіп тепкілеп жатқанда, сабыр сақтап қарап тұра алады. Сабыр мен шыдам керек! Ертеңгі күнді, беделінді ойлау керек. Көп болса, бір адам өлер, одан санымыз кемімейді, ал

оны ажыратамын деп жүріп олардың жазым боп пышағы тиіп кетсе, немесе бетіне көгертіп «сапа белгісін» салса, милицияға түссең, ертең сен жайлы жұрт не демек? Ақ-қарасын ажыратып жатар ешкім жоқ, төбелесіп, милицияға түсіпті дейді. Болды. Факт осы. Байыпты болу керек, қателеспеу керек. Өліп бара жатқан адамды ажыратпадың деп ешкім де сені жазаламайды, кінәламайды.

Тағат. Ерлігің құтты болсын! Браво, браво! Мен асығыспын! Айтып болдың ба?

Радик. Иә, болдым... Айтыңызшы, папа! Сіз өткен жолғы бір интервьюіңізде: «Біздің институтта 31 ғылым докторы, 84 ғылым кандидаты жұмыс істейді»,— депсіз. Солардың бәрі онкология саласынан ба?

Тағат. Сенің төбелесің мен онкологияның арасында қандай байланыс бар?

Радик. Бар!

Тағат. Бұл жаңалық екен. Төбелес пен онкологияның арасындағы кейбір ортақ мәселелер! Ха-ха-ха! Тіпті, ғылыми тақырып сияқты екен. Бәлкім, сен осы тақырыпты ғылыми советте бекітіп, диссертация қорғарсың!..

Радик. Жетер, папа!

Тағат. Не дейсің?

Радик. Жетер деймін. Шамданып қалдыңыз ба? Арзан намысты қорғауға дайынсыздар, одан да әлгі сұраққа жауап беріңіз.

Алтын. Айта салшы, нең кетеді

Тағат. Ал, солай. Онкология саласынан. Сонымен не айтпақсың?

Радик. Демек, 115 ғалым. Әрбір республикадағы және Москва мен Ленинградтағы ғалымдарды тағы қосамыз. Бүгінгі кандидаттарыңыз ертең доктор болады. Міндетті түрде. Сонда, қаншама ғалым! Бірақ, онкология саласында ілгерілеу жоқтың қасы. Неге? Сіз жауап бере аласыз ба? Жоқ. Мен айта алам. Аялдамадағы ерлік өмірдің барлық саласында да қажет. Ғылымда, әдебиетте, азаматтықта, саясатта — бәрі-бәрінде де. 115 ғалымның бәрінде де ерлік жоқ деп айтуға ауыз бармайды. Бірақ, әлі аурудың емі табылмай отыр. Тарихқа үңілсек, медицинадағы ұлы жаңалықтар жеке адамдардың ерлігінің арқасында ашылыпты. Олар келешек ұрпақ үшін өзінің құрбандыққа шалды. Міне, ерлік не үшін керек. Атақ үшін емес! Әйгілі теориясын жариялаған кезде Эйнштейн ғылымға икемі бар әрбір адамға берілетін атақтан да құралақан болатын. Бұл да ерлік. Сіздерде, тіпті, өз басы-

ңызда жоқ ерлік. Сіздің барлық еңбектеріңізді оқығам. Қатты айтсам, кешіріңіз, медицина сіздің еңбектеріңізсіз-ақ өмір сүре алады.

Алтын. Радик! Әкеңе бұлай деуге қалай аузың барады! *(Оны шапалақпен салып жібереді.)*

Пауза.

Радик. Міне, шындықты айтсаң — шапалақ жейсін. Тіпті, менің жаралы екеніме де қарамадыңыздар. Үндемеуіне қарағанда, папамның да ойынан шыққандайсыз.

Алтын *(оны құшақтайды)*. Кешірші, Радик!

Радик. Мен сізді түсінем, мама. Сіз өз атыңыздан емес, әкемнің атынан қол жұмсадыңыз. Біреудің қолымен от көсеу деген осы... Ол кісі ақ, сіз қара. Папа, асығыс болсаңыз — жүре беріңіз. Өмірдің қалған проблемаларын мамамыз екеуміз шешеміз, бұл кісі де кандидат болғалы жүр ғой. *(Анасы шығып кетеді.)*

Әкесі әрлі-берлі жүреді. Баласының жанына тоқтап, ұлының иығына қолын салады.

Тағат. Е-е, ұлым, көп нәрсені шала ұққансың. Өмірдің өз заңы бар. Ол еш жерде жазылмаған. Адам адам боп жаралған соң сүттен ақ, судан таза бола алмайды. Әр адым аттаған сайын: «Бұл неге олай емес»,— деп әділдік іздей берсең, өз ғұмырың адыра қалады. Орынсыз ой қуған қияли боп кетесің. Қасқыр неге қойды, қой неге балбырап өсіп келе жатқан шөпті жейді, жылан неге бақаның қанын сорады, бақа неге шыбын-шіркейді жейді, тағы тағылар, тағы тағылар. Ойдың шегі жоқ. Бәріне жауапты табиғаттың өзі дайындап қойған. Өмір заңы, тіршілік заңы. Менің де арыма тидің. Мейлі, өз баламсың, сенімен кектесе алмаймын. Менің еңбектерімсіз медицина өмір сүре алатын шығар, керек десең, адамзат медицина деген ұғымға дейін-ақ тіршілік еткен. Әлгі сен айтқан көп ғалымдардың бәрі жаңалық ашып жатпағанын бәріміз білеміз. Бірақ, соның бәрі жаңалық ашу мақсатымен бағаланады. Үкімет сол үлкен мақсат үшін қаржы бөледі.

Радик. Ал, адамдар сол қаржыны өзара бөлісіп алады ғой.

Тағат. Репликаң ұтымды шыққан жоқ. Олар бөліспейді. Жаманды-жақсылы еңбек етеді. Мен де. Өз еңбе-

тімді жоққа шығара алмаймын. Солай. Кім не десе, о дегін, онымен менің шаруам жоқ. «Неге бұлай»,— деп әр саңылауға бір үнілгенше қолыңнан келгенше өмір сүр. Қоғамға, әйел-балаға, жақын-туысыңа пайдалы бол. Ал, оларға пайдалы болу үшін, тек адал ойың ғана емес, атақ-даңқың мен лауазым да қажет. Қанша адал, қанша қайырымды болғанмен көше кезген дәруіштен маған не пайда, саған оның берері қайсы. Дәруіш болма, пайдалы адам бол. Қолыңнан келгенше еңбек ет.

Радик. Папа, менің басым қатты. Он жыл, он жыл бойы мектепте оқығаным, мұғалімдерден құлағыма құйғаным өмір сүруіме кей кезде кесірін тигізетін сияқты. Ол жақтан алып келген тәрбием мен сана-сезімім есейген кезде жарамсыз боп жаңылыстыра беретін секілді. Мен қазір өмірді әліппеден қайта бастап жүрген жандаймын. Бірақ, есейген шақта үйрену қиын ғой деймін.

Тағат. Үйрену әрқашан да қиын. Өмірдің күрделілігі де сонда. Кітап бір басқа, өмір бір басқа.

Радик. Сонда, мен он жыл бойы алданып келгенмін бе? Әділет жайлы, парасат жайлы қазірде де үйренудемін. Егер оның бәрі өмірмен бетпе-бет келгенде мені опенде етіп қалдыратын болса...

Тағат. Кітап бір басқа, өмір бір басқа! Екеуінің жігін ажырата білу де үлкен қабілет.

Радик. Сіз... қабілеттісіз ғой!.. Шыныңызды айтыңызшы, папа, егер сізге Нобель сыйлығын берсе, алар ма едіңіз?

Пауза.

Тағат. Мұндай арандатушы сұраққа жауап бермеймін.

Радик. Алар едіңіз. Көбіңіз алар едіңіздер. Тіпті, бәріңіз. «Менің еңбегім мұндай сыйлыққа тұра қоймас»,— деп біреуіңіз ойланбас едіңіздер. Құдай адамды жаратқанда әрқайсысына әр түрлі ақыл беріпті де: «Менің ақылым пәленшенің ақылынан неге аз?»— деп жұрт шулап бара жатқан соң бәрін жинап алып, әрқайсысының басына: «Мен ақылдымын»,— деген сезім құйып жіберіпті. Содан кейін адамдар ақымақтығын айтып, құдайдың алдына қайта бармаған екен. Әлі солай, ақымақпын деген бір адамды естіген емеспін.

Тағат. Ал, өзің ше?

Радик. Мен данышпанмын!

Тағат. Ойбай, неғыл дейді тағы!

Радик. Мен ақымақпын.

Тағат. Е, не боп қалды?

Радик. Ол екеуі егіз ұғым. Ақымақтың данышпан, данышпанның ақымақ болуы оң-оңай.

Тағат. Сен өмірден тек қорлық пен азап шегіп қана келе жатқан жан сияқтысын.

Радик. Мен бәрін көріп келем. Әділетсіздіктің үлкен-кішісі болмайды, папа. Менің досым неге жұмыстан босады? Өйткені, ол өзгелерден ақылды болды. Талантты болды. Талант иілер басқа қонбайды. Ол өле-өлгенше иілмей өтеді. Ал, оның орны кімге керек болды? *(Күледі.)* Неткен бейшаралық? Әлгі біреуді сол жерге апару керек екен. Ол үлкен бір бастықтың әйелінің әпкесінің күйеуінің нағашысының...

Тағат. Тоқтат!..

Радик. Міне, мен ақымақпын. Егер осылай айтпасаң ше? Сөз жоқ, ақылдымын! Осылай деп шындықты айтқаным үшін мені жазғыратындар бар. Егер әкем болмасаңыз, тағдырым қолыңызда тұрса, мені сіз жазғырасыз.

Тағат *(оған төніп кел)*. Жазғырмақ түгіл жазалар едім, ұратын да жерің қалмапты.

Радик. Одан қам жеменіз, папа. Басым ғана аздап жарылған. Енді аздап желкемді үзіп жіберуіңізге болады.

Телефон шырылдайды.

Радик. А-а, сәлематсыз ба, бикеш! Иә, иә. Жұмыс бабымен дейсіз бе? Қазір. Папа, сізді шақырады. Желкемді үзуге үлгертпегені үшін көрген кезіңізде менің атымнан оған рақмет айта салыңыз.

Анасы кіреді. Қолында тамақ салған поднос бар.

Алтын. Айтыстарың әлі бітпеді ме?

Радик. Тс-с! Жұмыс бабымен. *(Әкесін көрсетеді.)*

Анасы столға тықырлатпай, ыдыстарын қоя бастайды. Тағаттың да сөйлескені естіліп тұрады.

«Қазір шығамын. Иә, уақыттың өткенін байқамай қаппын, ім-м... біраз жазу жазып... Ол қонақтарды күтіп алмаса болмайды. «Алматы» қонақ үйіне. Орын алынып